

Methods and Tips to Deal with Fake News

Hossein Emami Roudsari¹

(Received on: 2023-02-14; Accepted on: 2023-08-12)

Abstract

Fake news and spread of rumors in social media has become a big problem in all countries today. The necessity of this issue has prompted governments to investigate effective tips in detecting verification. The systems and tips that have been identified and welcomed so far to deal with fake news, as well as the way governments make policies to deal with fake news, is an issue that has been answered in this research. This article focuses on a systematic review research method that has examined new research in this field. The purpose of this research is to identify the function of globally valid fact-checking systems and to propose a solution for the government to adopt appropriate policies. There are a variety of tips to detect fake news on social media, ranging from hand-checking and searching available sources to new methods that rely on deep learning and advanced artificial intelligence technologies. In order to deal with fake news in the country, the entry of knowledge-based companies to prepare systems based on artificial intelligence with the cooperation of media activists is very important.

Keywords: Fake News, Verification, Media Literacy, Artificial Intelligence, Fact-Checking System.

1. PhD in communication sciences and lecturer at Islamic Azad University, meshkan@gmail.com.

روش‌ها و ترفندهای مقابله با اخبار جعلی^۱

حسین امامی رودسری^۲

[تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۲۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۱]

چکیده

اخبار جعلی و گسترش شایعه در رسانه‌های اجتماعی، امروزه معضل بزرگی در همه کشورها شده است. ضرورت این موضوع دولت‌ها را بر آن داشته است تا ترفندهای مؤثر در تشخیص راستی آزمایی را بررسی کنند. سامانه‌ها و ترفندهایی که برای مقابله با اخبار جعلی تاکنون شناسایی و با استقبال مواجه شده و نیز نحوه سیاست‌گذاری دولت‌ها برای مقابله با اخبار جعلی مسئله‌ای است که در این پژوهش به آن پاسخ داده شده است. این مقاله بر روش تحقیق مروری نظام‌مند متمرکز است که پژوهش‌های جدید این حوزه را بررسی کرده است. هدف این پژوهش شناسایی کارکرد سامانه‌های راستی‌آزمایی (Fact-checking) معتبر جهانی و مطرح کردن راهکار به منظور اتخاذ سیاست‌گذاری مناسب برای دولت است. ترفندهای مختلفی برای تشخیص اخبار جعلی در رسانه‌های اجتماعی وجود دارد، از جمله بررسی دستی و جست‌وجو در منابع در دسترس، تاشیوه‌های جدیدی که به یادگیری عمیق و فناوری‌های پیشرفته هوش مصنوعی وابسته است. برای مقابله با خبرهای جعلی در کشور، ورود شرکت‌های دانش‌بنیان برای تهیه سامانه‌های مبتنی بر هوش مصنوعی با همکاری فعالان رسانه‌ای اهمیت چشمگیر دارد.

کلیدواژه‌ها: اخبار جعلی، راستی‌آزمایی، سواد رسانه‌ای، هوش مصنوعی، سامانه واقعیت‌سنج.

۱. این مقاله به سفارش مرکز توسعه فرهنگ و هنر در فضای مجازی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در پاییز ۱۴۰۱ تألیف شد و در چهارمین همایش ملی سواد رسانه‌ای کشور با موضوع «اخبار جعلی»، که در مورخ ۱۴۰۱/۱۰/۲۸ برگزار شد، دستاوردهای پژوهشی نویسنده در قالب مقاله و سخنرانی ارائه گردید.

۲. دانش‌آموخته دکتری علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

مقدمه

تا قبل از پیدایش عبارت «اخبار جعلی» (Fake News)، موضوع شایعه در ارتباطات شفاهی و رسانه‌های جمعی وجود داشت. اما با پیدایش رسانه‌های اجتماعی، توجه به کاربست اصطلاح «خبر جعلی» متداول شد و به واسطه قدرت رسانه‌های اجتماعی، سرعت و نشر آن افزایش یافت. اما این موضوع را نیز نباید نادیده گرفت که همین رسانه‌های اجتماعی، ابزاری بودند برای شفاف‌سازی و بر ملا کردن خبرهای جعلی که در فضای مجازی و حتی در برخی از رسانه‌های جمعی منتشر می‌شد و آنها را در معرض راستی‌آزمایی قرار می‌دادند. پیشرفت‌های چشمگیر در تلفن‌های همراه و استفاده از اینترنت در هر مکانی، ارتباطات اجتماعی را تغییر داده است. استفاده از رسانه‌های اجتماعی در سال‌های اخیر به دلیل مزایای ارتباط با افراد، اشتراک‌گذاری مطالب و به‌روزرماندن در آگاهی از رویدادهای جهانی افزایش یافته است. توییت و دیگر پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی به دلیل دسترسی آسان و انتشار سریع اخبار، به روش‌های محبوبی برای انتشار و دریافت اخبار در میان مردم تبدیل شده‌اند. با این حال، اعتمادپذیری اخبار به اشتراک گذاشته شده در این پلتفرم‌ها به نگرانی بزرگی تبدیل شده است.

ظهور رسانه‌های اجتماعی باعث شده است اخبار درست و جعلی اغلب به شکلی ارائه شود که تشخیص این دو برای مردم عادی و حتی افراد مطلع، سخت یا غیرممکن باشد. در غیاب راستی‌آزمایی دقیق، افراد خوش‌نیت ممکن است ناخواسته، به دلایل مالی، سیاسی و... از انتشار اخبار جعلی حمایت کنند.

اخبار جعلی مطالبی است که برای اطلاع‌رسانی نادرست یا فریب‌خوانندگان تولید شده است (Alonso et al., 2021). شایعات می‌تواند درست یا نادرست باشد ولی اخبار جعلی، برخلاف شایعات، همیشه نادرست است. انتشار این نوع اخبار تهدیدی جدی برای اقتصاد، سیاست، اجتماع و امنیت هر کشور است، زیرا موجب دوقطبی شدن سیاسی

و بی‌اعتمادی مردم به رهبران‌شان می‌شود. حجم عظیم اخباری که از طریق رسانه‌های اجتماعی منتشر می‌شود، تأیید به صورت دستی را غیرممکن کرده است. اخبار جعلی ممکن است تأثیر مضر بر جامعه و مردم و نیز مشاغل و دولت‌ها و حتی مشاغل نیمه‌دولتی یا خصوصی داشته باشد (Ali et al., 2022).

ریشه برخی از خبرهای جعلی مبتنی بر توهم توطئه است، ولی انگیزه‌هایی همچون تخریب شخصیت، انحراف افکار عمومی، بی‌اعتمادی، ایجاد اضطراب عمومی و تشویق به شورش و اعتراضات اجتماعی، محک زدن افکار عمومی راجع به موضوعی خاص، تأمین منافع یک جناح از منظر سیاسی، اقتصادی و ... می‌تواند از اهداف و انگیزه‌های تولیدکنندگان خبرهای جعلی باشد.

نقطه کانونی تحقیق ما شناسایی سامانه‌ها و ترفندهایی است برای تمایز و تشخیص اخبار جعلی از اخبار اصلی یا واقعی. همچنین، در این تحقیق به این پرسش پاسخ داده شده است که: کشورهای دیگر برای مقابله با اخبار جعلی، چه اقدامات یا اقداماتی را در قوانین حقوقی یا سیاست‌گذاریشان اتخاذ کرده‌اند؟

هدف این پژوهش، شناسایی سامانه‌های راستی‌آزمایی معتبر جهانی و نیز مطرح کردن راهکارهایی برای دولت به منظور اتخاذ سیاست‌گذاری و نحوه اقدام برای مقابله با اخبار جعلی است.

روش تحقیق

این پژوهش در قالب مقاله مروری نظام‌مند (Systematic Review) صورت گرفته است. این نوع مقاله بر یک پرسش تمرکز دارد. در طول مقاله سعی می‌شود با ارائه شواهد و تجزیه و تحلیل موضوع به آن پرسش اولیه پاسخ داده شود. نتیجه نهایی از میان تحقیقات متفاوتی بیرون کشیده می‌شود.

در این پژوهش در صددیم به این پرسش پاسخ دهیم که: چه سامانه‌ها و ترفندهایی برای مقابله با اخبار جعلی تاکنون شناسایی شده‌اند؟ بدین منظور کلمات کلیدی مطرح شده در این پژوهش و نیز عنوان این پژوهش در پایگاه‌های داده‌ها و مجلات علمی بررسی شد. یکی از سایت‌های پُرکاربرد در خلال این پژوهش، پایگاه داده گوگل اسکالر (Google Scholar) بود. برخی از مقالات مفید استفاده شده بر اساس معیارهایی که محقق از پیش تعیین کرده بود که به اهداف این پژوهش دست یابد انتخاب، و مابقی از گرده خاکی شد.

پیشینه تحقیق

«اخبار جعلی و مهارت‌های مقابله با آن» (سلطانی فر و دیگران، ۱۳۹۶) عنوان پژوهشی است که نویسندگان آن را با چهار پرسش اصلی آغاز می‌کنند: اخبار جعلی چیست؟ چرا اخبار جعلی تولید و منتشر می‌شوند؟ چگونه می‌توان اخبار جعلی را شناسایی کرد؟ چه مهارت‌هایی برای مقابله با اخبار جعلی وجود دارد؟ این محققان تکیه نظری شان را بر دو نظریه «جنگ روانی» و «نظریه توطئه» قرار داده‌اند. در پایان نیز راهکار اصلی و مؤثرترین شیوه‌های مقابله با اخبار جعلی را توسعه آموزش سواد‌هایی از جمله سواد‌های رسانه‌ای، خبری، بصری و اطلاعاتی مخاطبان دانسته‌اند. نکته مهم در این مقاله، تأکید بر افزایش توانایی مخاطب است که با فراگیری مهارت‌های لازم، توان شناسایی و مقابله با اخبار جعلی را فراهم کند. پژوهش دیگر، «بهینه‌سازی و بهبود تشخیص اخبار جعلی با استفاده از رویکردهای یادگیری عمیق (deep learning) برای منافع اجتماعی» را بررسی می‌کند (Chauhan & Palivela, 2021). محققان این پژوهش، که دانش‌آموخته مهندسی کامپیوتر هستند، از منظر فنی به این موضوع پرداخته‌اند. در این پژوهش اشاره شده است که ترفندها و روش‌های مختلفی برای تشخیص اخبار جعلی در رسانه‌های اجتماعی وجود دارد، از جمله شبکه‌های عصبی.

مدل پیشنهادی این پژوهش از نوعی چارچوب یادگیری عمیق مبتنی بر هوش مصنوعی استفاده می‌کند که از شبکه‌های عصبی و معماری حافظه کوتاه مدت بهره می‌برد. این مدل شبکه عصبی برای بهبود تشخیص اخبار گمراه‌کننده ارائه شده است. محققان با آزمودن این مدل موفق به دست‌یابی با دقت ۹۹٫۸۸ درصد شدند. نکته مهم این پژوهش استفاده از هوش مصنوعی در تشخیص صحت و راستی آزمایشی خبرها شامل خبرهای تصویری، متنی و ویدئویی، حتی با تعداد فراوان، است.

«ابزارهای تشخیص اخبار جعلی در رسانه‌های اجتماعی» (Ali et al., 2022) عنوان پژوهش دیگری است که از طریق پژوهشگران علوم کامپیوتر و فناوری اطلاعات انجام شده است. این تحقیق چندین سیستم تشخیص اخبار جعلی و مشکلات مرتبط با آن را بررسی، و در نهایت نوعی الگوریتم پیشنهاد می‌کند. در این پژوهش دسته‌بندی مناسبی از به‌کارگیری ترفندهای نحوه تشخیص اخبار جعلی مطرح شده است.

تعریف «راستی‌آزمایی»

«درستی‌سنجی» یا «راستی‌آزمایی» (Fact-checking)، فرآیند تأیید اطلاعات واقعی به منظور ارتقای صحت گزارش‌ها است. به عبارت ساده‌تر، «راستی‌آزمایی»، فرآیند بررسی صحت گفته‌ها، اخبار و اظهارات با استفاده از واقعیات، آمار و اطلاعات معتبر است. همچنین، به بررسی میزان صحت و اعتبارسنجی ادعاهای یک متن غیرداستانی با واقعیات و حقایق موجود نیز گفته می‌شود. این عمل می‌تواند پیش یا پس از انتشار متن انجام شود. درستی‌سنجی پیش از انتشار به منظور کاهش و حداقل سازی خطای متن انجام می‌شود. درستی‌سنجی پس از انتشار معمولاً به همت سازمان‌ها و مؤسسات مشخص با دادن گزارش میزان اشتباهات و نادرستی‌ها، گاه با استفاده از معیاری تصویری، انجام می‌شود

(<https://en.wikipedia.org/wiki/Fact-checking>). به کسی که اقدام به راستی‌آزمایی محتواها می‌کند «راستی‌آزما» (Fact-Checker) می‌گویند. در این خصوص اصطلاحی رایج است که می‌گویند: «اعتماد کن، ولی راستی‌آزمایی کن» (Trust, but verify). این گونه‌ای اندر است که توصیه می‌کند هرچند منبعی اطلاعاتی را بتوان معتبر تلقی کرد، ولی باید برای راستی‌آزمایی، درستی یا مطمئن بودنش تحقیقات بیشتری انجام داد. ایالات متحده همچنان بزرگ‌ترین بازار برای بررسی حقایق است. تحقیقات نشان می‌دهد بررسی حقایق در واقع ادراک شهروندان را درست می‌کند (Drutman, 2020). همچنین، سیاست‌مداران را از انتشار ادعاهای نادرست یا گمراه‌کننده منصرف می‌کند.

انواع راستی‌آزمایی

راستی‌آزمایی با هدف شناسایی خطاها انجام می‌شود تا بتوان متن را قبل از انتشار تصحیح، یا شاید رد کرد. بررسی حقایق فوری اغلب با گزارش کتبی بی‌دقتی، و گاه با معیار بصری‌ای که سازمان بررسی‌کننده مطرح کرده است دنبال می‌شود. در ادامه به برخی از سامانه‌های مهم آن اشاره می‌کنیم.

سامانه‌های راستی‌آزمایی

یکی از راه‌های شناخت اخبار جعلی و نادرست، جست‌وجوی آن در سایت‌های «واقعیت‌سنج» است. بسیاری از رسانه‌ها و پایگاه‌های اینترنتی ایرانی تلاش می‌کنند همواره واقعیت را بنویسند، اما در ایران رسانه‌ها و سایت‌هایی با عنوان صریح «واقعیت‌سنج» وجود ندارد. سایت‌های فارسی‌زبانی هم که در این خصوص فعال شده‌اند به دلیل وابستگی‌های سازمانی و نهادی‌شان، قابلیت اعتماد و اعتبار لازم را ندارند.

۱. سامانه پولیتی فکت

پولیتی فکت (PolitiFact.com) پروژه‌ای غیرانتفاعی است که مؤسسه پوینتر انجام می‌دهد. مقر اصلی این پروژه در سن پترزبورگ، فلوریدا و دفتر دیگر آن در واشینگتن دی سی است. پولیتی فکت در سال ۲۰۰۷ به عنوان پروژه به همت دست‌اندرکاران روزنامه تمپا بی تایمز (Tampa Bay Times) آغاز شد. خبرنگاران و سردبیران در این پروژه صحت اظهارات مقامات منتخب، نامزدها، لابی‌گرها و دیگر افراد درگیر در سیاست آمریکا را می‌سنجند. روزنامه‌نگارانش گفتارهای سیاست‌مدارها را ارزیابی کرده، یافته‌هایشان را در وبسایت پروژه منتشر می‌کنند. هر یک از این حقیقت‌سنجی‌ها یک امتیاز «حقیقت-متر» (Truth-O-Meter) دارد (Drobnic Holan, 2018).

اما پرسش اصلی این است که: این واقعیت‌سنج چگونه موضوعات را انتخاب می‌کند؟ تحریریه پولیتی فکت در اخبار رسانه‌ها، متون منتشر شده از سخنرانی‌ها و کنفرانس‌های خبری

می‌گردند و موضوعات حساس و ادعاهای خاص را پیدا می‌کنند. علاوه بر این، حدود یک سوم از موضوعات را نیز مردم پیشنهاد می‌دهند. مردم می‌توانند موضوعات پیشنهادی‌شان را از طریق ایمیل^۱ به دست تحریریه برسانند. البته آنها نیز از بین ایمیل‌های فراوان مجبورند موضوعاتی را انتخاب کنند که از اهمیت اجتماعی یا ارزش خبری برخوردارند (محمدی، ۲۰۱۸).

The screenshot displays three fact-check entries from PolitiFact. Each entry consists of a quote, a date, and a rating icon. The first entry is by Joe Biden, dated January 5, 2023, with a 'MOSTLY TRUE' rating. The second entry is by Tom Tiffany, dated December 8, 2022, with a 'MOSTLY FALSE' rating. The third entry is by Liz Wheeler, dated January 3, 2023, with a 'FALSE' rating.

Quote	Date	Rating
"Since a new immigration program was implemented, the number of Venezuelans trying to enter the U.S. illegally decreased "from about 1,100 per day to less than 250 per day on average."	January 5, 2023	MOSTLY TRUE
"Joe Biden left Marines behind in Afghanistan. And now he left a Marine behind in Russia."	December 8, 2022	MOSTLY FALSE
"There have been "1,598 athlete cardiac arrests since Jan 2021. 69% fatal."	January 3, 2023	FALSE

شکل ۱: نمونه‌ای از راستی‌آزمایی خبرها در پولیتی فکت و نمایش سنج‌ها

1. truthometer@politifact.com

نمونه‌ای از اخبار بررسی شده در پایگاه پولیتی فکت به همراه مدعی آن در شکل ۱ آمده است. اگر تحریریه پولیتی فکت به قضاوت و جمع‌بندی نهایی درباره خبری برسند، یکی از مراتب زیر را برای آن در نظر می‌گیرند:

۱. درست: این خبر بدون هیچ توضیحی کاملاً دقیق، و با واقعیت، همخوان است.
۲. تقریباً درست: این خبر درست است، اما نیاز به شفاف‌سازی و اطلاعات بیشتر دارد.
۳. نیمه‌درست: بخشی از این خبر، درست است، اما اطلاعات مهمی را جا انداخته و مطلبی را در شرایط دیگری نقل کرده است.
۴. تقریباً نادرست: یکی دو اطلاعات درست در خبر وجود دارد، اما در کنار مطالب غیرواقعی قرار گرفته و احتمالاً مخاطب را به اشتباه می‌اندازد.
۵. نادرست: این خبر، از اساس و کاملاً غلط است.
۶. سوزاندنی: این خبر نه تنها نادرست است، بلکه ادعای مضحکی است که مخاطب را به سخره گرفته است!

این قضاوت به دست سردبیر و پس از آن به ویراستاران دیگر می‌رسد و چندین بار بررسی می‌شود تا خدشه‌ای به آن وارد نباشد. سپس این بررسی نهایی، در سایت منتشر می‌شود. با این حال، اگر داده‌های جدیدی به دست تحریریه برسد در خبر منتشر شده اضافه می‌شود که ندرتاً به تغییر قضاوت نهایی می‌انجامد (مثلاً خبر از حالت «نیمه‌درست» به «تقریباً درست» ارتقا می‌یابد) (محمدی، ۲۰۱۸).

بدین ترتیب می‌بینیم برای سایتی فعال در حوزه واقعیت‌سنجی و راستی‌آزمایی، نوعی ساختار رسانه‌ای خاص ایجاد شده است که لایه‌های مختلف، در بررسی ابعاد مختلف هر خبر، وظیفه تحقیقی و نظارتی دارند.

۲. سامانه فکت چک

فکت چک (FactCheck.org) وبسایتی غیرانتفاعی است که تمرکزش بر اخبار آمریکا و مقابله با فریب‌کاری، سیاست‌مداران، اقتصاددانان و فعالان حوزه‌های مختلف است. در این سایت آمده است: هدف ما کاهش سطح فریب و سردرگمی در سیاست ایالات متحده با ارائه تحقیقات اصلی درباره اطلاعات نادرست و فریب‌کاری‌ها است؛ پروژه‌ای از مدرسه ارتباطات آنانبرگ (Annenberg) دانشگاه پنسیلوانیا است که عمدتاً بنیاد آنانبرگ آن را تأمین مالی می‌کند. این پایگاه اختصاصاً به سخنان مقامات ارشد دولت آمریکا، کنگره، احزاب جمهوری خواه و دموکرات و نامزدهای مطرح در انتخابات سنا و ریاست جمهوری می‌پردازد. در قسمت بالایی این سایت، گزینه ASK قرار دارد تا کاربران بتوانند خبر یا ادعای مد نظرشان را برای تحریریه ارسال کنند تا بررسی شود. فیلم سخنرانی‌ها و متن آن به همراه سخنان تبلیغاتی در تلویزیون از جمله منابع این پایگاه برای بررسی صحت مطالب است. سامانه فکت چک مدعی است می‌کوشد انصاف را میان دو حزب آمریکارعیایت کند و به همان میزان که برای بررسی صحت ادعاهای جمهوری خواهان وقت می‌گذارد، برای دموکرات‌ها هم وقت بگذارد (محمدی، ۲۰۱۸).

۳. سامانه اسنوپس

اسنوپس (www.snopes.com) هم از سایت‌های راستی‌آزمایی در زمینه‌های خبری و غیرخبری است. این سایت «منبعی شناخته‌شده در زمینه شناخت شایعات و افسانه‌ها» در اینترنت است که رسانه‌های مشهور غربی، مانند ABC و NPR، در برنامه‌هایشان از اعضای تحریریه آن برای شفاف‌سازی در موضوعات ابهام‌آمیز دعوت می‌کنند (محمدی، ۲۰۱۸). از این سایت همچنین برای روکردن دست افسانه‌های محلی و داستان‌های مشابه در فرهنگ آمریکا استفاده می‌شود (<https://en.wikipedia.org/wiki/Snopes>). نحوه انتخاب موضوع از طرف تحریریه،

تنوع بسیار دارد، یعنی علاوه بر موضوعاتی که از طریق بخش «ارتباط با ما» در سایت برایشان ارسال می‌شود، موضوعاتی که کاربران در سایت اسنوپس جست‌وجو می‌کنند، موضوعاتی که ترند توییتر و فیس‌بوک می‌شود و مطالبی که بیش از بقیه در گوگل جست‌وجو می‌شود، فارغ از اینکه حاوی چه رویکرد سیاسی یا مذهبی‌ای باشد، صحت و سقم‌شان بررسی و جمع‌بندی آن در قالب خبر در سایت ارائه می‌شود. در جمع‌بندی، جدا از رتبه‌بندی «درست» و «تقریباً درست»، به کپشن «نادرست» برای تصاویر یا ارجاع نادرست اقدام یا سخن به فرد خاص نیز در قالب کلماتی مانند *miscaptioned* و *misattributed* اشاره می‌شود (محمدی، ۲۰۱۸). حوزه کار این پایگاه از دو پایگاه فوق، وسیع‌تر است. حتی برخی اخبار بین‌المللی مربوط به ایران را نیز راستی‌آزمایی کرده است. اسنوپس در ایران فیلتر شده است.

۴. سامانه فکت‌یار

فکت‌یار (<https://factyar.com>) یکی از سایت‌های راستی‌آزمایی فارسی‌زبان است. این سایت در معرفی خود نوشته است: «ماتیمی مستقل از متخصصان علوم اجتماعی محاسباتی و کارشناسان و فعالان رسانه‌ایم که به پایش، اکتشاف، اطلاع‌رسانی و مقابله با انتشار اطلاعات نادرست یا گمراه‌کننده در اینترنت می‌پردازیم. فکت‌یار یکی از استارت‌آپ‌های مرکز شتاب‌دهی تخصصی فناوری‌های علوم اجتماعی محاسباتی مستقر در شرکت متدیتا (مفید تحلیل داده) است. فکت‌یار می‌کوشد از طریق مقابله با گسترش اطلاعات و اخبار نادرست، اطلاعات درست را به افرادی که بیش از همه به آن نیاز دارند برساند؛ خواه این افراد کسانی باشند که درباره سلامتی‌شان تصمیم‌گیری می‌کنند، سیاست‌مدارانی که درباره آینده کشورمان بحث می‌کنند، شهروندانی که به راستی‌آزمایی اخبار و اطلاعات علاقه‌مندند، یا خبرنگارانی که دغدغه انتشار اطلاعات درست را دارند. فکت‌یار سه اصل برای خود تعریف کرده است: داشتن اطلاعات درست، تأیید گفته‌هایش با شواهد و نهایتاً اصلاح اشتباه.

یکی از جنبه‌های مهم در فعالیت سامانه‌های راستی‌آزما، جانبداری است. در این سایت بیان شده است که فکت‌یار از شخص، گروه یا حزبی جانبداری نمی‌کند. هر شخصی طبیعتاً جهت‌گیری سیاسی‌ای دارد که لاجرم در تصمیماتش تأثیرگذار است. برای جلوگیری از نفوذ تصمیمات شخصی در سراسر فرآیندهای راستی‌آزمایی، فکت‌یار از مجموعه متوازی از کارشناسان و فعالان رسانه‌ای بهره‌می‌گیرد که نماینده تمام گروه‌های سیاسی پذیرفته شده در داخل کشور باشند. فکت‌یار وابسته به (یا شرکت پوششی) هیچ شخص، گروه، سازمان یا حزب سیاسی مربوط به داخل یا خارج از کشور نیست. فعالیت‌های فکت‌یار در چهار دسته کلی خلاصه می‌شود:

۱. راستی‌آزمایی اطلاعات و اخبار

۲. انتشار عمومی نتایج راستی‌آزمایی‌ها

۳. مقابله با گسترش انتشار اطلاعات نادرست

۴. ارسال گزارش‌های دوره‌ای به سازمان‌های ذی‌ربط

دسته‌بندی نتایج راستی‌آزمایی خبر در فکت‌یار به صورت صد درصد انسانی به همت تیم کارشناسان رسانه‌ای و شبکه همکاران رسانه‌ای و حرفه‌ای آنها انجام می‌شود. نتیجه این مرحله انتخاب یکی از گزینه‌های زیر درباره درستی یا نادرستی مطلب راستی‌آزمایی شده است:

۱. درست ۲. نیمه‌درست ۳. نیمه‌نادرست ۴. نادرست

۵. سایت فکت‌نامه

فکت‌نامه (factnameh.com)، سایتی از تیم پژوهش و رسانه‌ی یکی از شرکت‌های خصوصی است که در توزنتو، کانادا، ثبت شده است. در معرفی این سایت آمده است: از جمله فعالیت‌های فکت‌نامه، بررسی گفته‌های مقام‌ها و شخصیت‌های تأثیرگذار همه طیف‌های

سیاسی و اجتماعی ایرانی داخل و خارج کشور است. فکت‌نامه متعهد به بی‌طرفی و انصاف است و هیچ‌گونه وابستگی‌ای به هیچ‌حزب و گروه سیاسی ندارد. درستی‌سنجی‌های فکت‌نامه بار سیاسی و اخلاقی ندارد. درستی یا نادرستی لزوماً به معنای راست‌گویی و دروغ‌گویی نیست. بسیاری از سیاست‌مداران، رسانه‌ها و افرادی که از فکت‌نامه نشان گرفته و می‌گیرند، ممکن است به دلایل مختلف، از جمله اشتباه، استفاده از منبع غیرمعتبر، بی‌دقتی، کم‌توجهی و...، مطالب نادرستی مطرح کنند. روش کار فکت‌نامه چنین است:

- در گام اول، تا حد امکان، با گوینده تماس می‌گیرند تا از منبع اظهاراتش مطلع شوند. ضمن اینکه هم سر نخ به دست می‌آورند و هم امکان دفاع به آن شخص می‌دهند.
- گام دوم، پیدا کردن نقطه شروع است. برای این کار باید دید دقیقاً چه گفته شده، موضوع در چه بستری مطرح شده و منظور دقیق گوینده چه بوده است. جست‌وجوی سابقه خبر و استناد به عکس و فیلم در این زمینه اهمیت دارد.

- گام سوم، پیدا کردن داده‌های مرتبط از منابع معتبر است. اما منابع معتبر کدام‌اند؟
 - منابع معتبر: در این میان تعریف منابع و آمارهای معتبر، موضوع مفصلی است. به طور خلاصه، در زمینه‌های آماری و اطلاعاتی، فکت‌نامه آمارهای بین‌المللی (مثل سازمان ملل، سازمان بهداشت جهانی، بانک جهانی یا صندوق بین‌المللی پول و...)، داده‌های مراکز معتبر ملی (مثل مرکز آمار ایران یا بانک مرکزی) و گزارش‌ها و پژوهش‌های مراکز پژوهشی تخصصی (مثل مرکز پژوهش‌های مجلس یا پژوهشگاه آمار و...) و تحقیقات جامع علمی را جزء منابع قابل استناد به حساب می‌آورند. تا زمانی که نشانه‌ای پذیرفتنی از ارائه اطلاعات یا آمار نادرست از این منابع دیده نشود، بسته به موضوع درستی‌سنجی به آنها استناد می‌کنند.

- منابع رسانه‌ای: گزارش‌های رسانه‌ها و آمارهایی که مسئولان در گفت‌وگوهای رسانه‌ای مطرح می‌کنند ارزش ایجابی ندارد. یعنی می‌تواند برای مقایسه و صحت‌سنجی

گفته‌ها استفاده شود، اما آمار ذکر شده در گفت‌وگو یا مصاحبه از نظر فکت‌نامه ارزش داده معتبر را ندارد.

○ منابع کمکی: فکت‌نامه می‌گوید در مطالعه منابع در حد امکان محافظه‌کارانه رفتار می‌کنیم و برای اطمینان می‌کوشیم مطمئن شویم همه منابع محتمل را بررسی کرده‌ایم. این منابع کمکی ممکن است داده‌های نهادهای موازی آماری یا پژوهش‌های نهادهای پژوهشی یا تحقیقات و مقاله‌های دانشگاهی باشد.

○ نظر کارشناسان و متخصصان: گاه گفت‌وگو و مشورت با کارشناسان و متخصصان می‌تواند تصویر واضح‌تری ترسیم کند و به ما در رسیدن به واقعیات موضوعات یاری دهد.

● در گام چهارم، با کنار هم چیدن و جمع‌بندی داده‌ها می‌کوشند اعتبار و درستی هر گفته را در یکی از شش وضعیت تعریف شده دسته‌بندی کنند و به هر گفته یک نشان بدهند. برای این کار معمولاً هیئت تحریریه فکت‌نامه جلسات مفصلی برگزار می‌کند تا پس از بحث و تبادل نظر و اطمینان از استدلال و روش تحقیق، وضعیت هر گفته مشخص شود. لذا می‌کوشند از زوایای دید مختلف و گاه مخالف گزارش‌ها را بخوانند و با نگاهی انتقادی موضوعات را بنگرند.

دسته‌بندی‌های راستی‌آزمایی در سایت فکت‌نامه آمده است که عبارت‌اند از:

- درست: گفته یا آمار واقعیت دارد، واقعیات در دسترس، درستی آن را تأیید می‌کند و نکته مهمی از قلم نیفتاده است.
- نیمه‌درست: گفته یا آمار، واقعیت دارد اما توضیح یا اطلاعات بیشتری نیاز است و بعضاً ممکن است جزئیاتی مهم، ذکر نشده باشد.
- گمراه‌کننده: گفته یا آمار، نادرست نیست، اما به گونه‌ای بیان شده تا بر واقعیت مهمی سرپوش بگذارد یا واقعیت را منحرف کند.

- اثبات ناپذیر: گفته یا آمار را نمی‌توان با واقعیات در دسترس، تأیید یا رد کرد.
- نادرست: گفته یا آمار، نادرست است یا دست‌کم سندی معتبر آن را رد می‌کند.
- شاخ‌دار: گفته یا آمار نادرست و مضحک است.

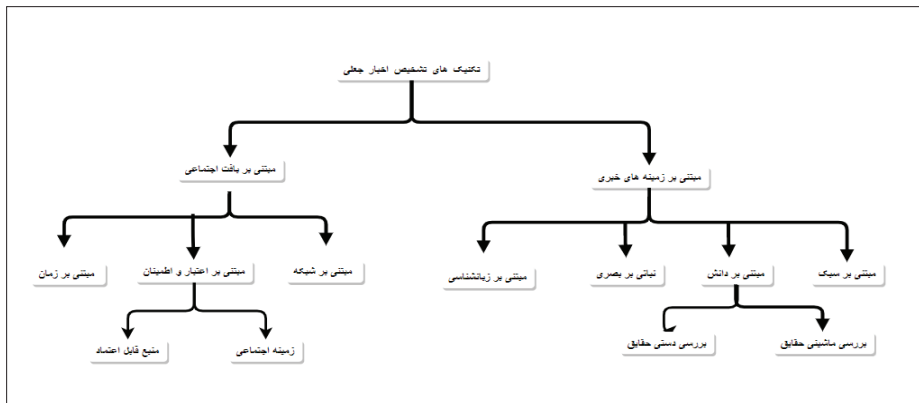
۶. افزونه گوگل کروم InVID WeVerify

پروژه InVID (www.invid-project.eu) به منظور راستی‌آزمایی خبرها، با بودجه اتحادیه اروپا در سال ۲۰۲۰ راه‌اندازی شد. این پروژه ابزارهایی را برای تأیید محتوای ویدیویی پخش شده از طریق رسانه‌های اجتماعی با تکیه بر هوش مصنوعی ارائه کرده است. در سال ۲۰۲۱، این افزونه برنده جایزه اول چالش فناوری پاریس شد که مرکز تعامل جهانی وزارت ایالات متحده اعطا کرد. برای مؤسسه پوینتر، خانه شبکه بین‌المللی بررسی حقایق، این «یکی از ابزارهای قدرتمند برای شناسایی اطلاعات نادرست آنلاین» است. این افزونه در حال حاضر به زبان‌های انگلیسی، فرانسوی، اسپانیایی و یونانی ارائه شده است. یک دکمه بازخورد وجود دارد که نظرات کاربران را مستقیماً دریافت می‌کند. تمامی نسخه‌های این افزونه تاکنون به همت واحد تحقیق و توسعه خبرگزاری فرانسه (AFP Medialab R&D) از طریق سه پروژه تحقیقاتی با بودجه اتحادیه اروپا و خدمات وب اساسی ارائه شده از طرف شرکای علمی توسعه یافته است.

۶. ترفندهای پیشرفته در تشخیص اخبار جعلی

افزایش پذیرفته شدن فناوری نزد مردم و استفاده از پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی، محیطی را ایجاد کرده است که برای انتشار اخبار نادرست برخط به شیوه‌ای کارآمدتر مساعد است. سیلی از اطلاعات در پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی وجود دارد که بزرگ، متنوع و ناهمگون‌اند (هم شامل اطلاعات واقعی و هم اطلاعات نادرست می‌شود) و این اطلاعات

به سرعت حرکت می‌کند و تأثیر فوق‌العاده‌ای بر کل جامعه دارد که نتیجه همکاری بسیاری از دانشگاهیان و غول‌های فناوری در شناسایی اخبار نادرست در اینترنت بوده است (Ali et al., 2022). به دلیل ظهور کلان داده‌ها و در دسترس بودن بسیاری از داده‌هایی که کاربران تولید کرده‌اند، ویژگی‌های سطح عمیق نقش استخراج‌کننده‌های ویژگی را در سیستم‌های تشخیص شایعه خودکار سنتی بازی می‌کنند. این به دلیل در دسترس بودن حجم وسیعی از داده‌هایی است که کاربران تولید کرده‌اند. این بخش چندین تحقیق پیشرفته را درباره تشخیص اخبار جعلی مطرح می‌کند، که همگی زیر چتر بزرگ‌تر محتوا و زمینه اجتماعی خبر بررسی می‌شوند.



نمودار ۱: جزئیات روش‌های تشخیص اخبار جعلی را نشان می‌دهد (Ali et al., ۲۰۲۲).

تحقیقات اخبار جعلی مبتنی بر مدل‌سازی، فضایی را برای ایجاد روش‌های مؤثرتر و کاربردی‌تر برای شناسایی و جلوگیری از انتشار اخبار نادرست فراهم می‌کند. روش‌های تشخیص اخبار جعلی در حال حاضر به اشکال مختلفی، از جمله رویکردهای مبتنی بر دانش، مبتنی بر زبان، مبتنی بر یادگیری ماشینی، ترکیبی و رویکردهای بحث‌گرا در دسترس‌اند (Ali et al., 2022). بر اساس این مدل، خبرها به دو دسته بافت اجتماعی و زمینه‌های خبری تقسیم می‌شوند که در ادامه توضیحات مختصری درباره آنها ذکر می‌کنیم.

۱. مبتنی بر محتوا

رویکرد تشخیص اخبار جعلی مبتنی بر محتواسعی در شناسایی اخبار جعلی با بررسی متن یا تصاویر داخل خبر یا همه این عناصر دارد. برای شناسایی خودکار اخبار نادرست، محققان اغلب به جنبه‌های پنهان یا دست‌ساز مواد وابسته‌اند.

۲. دانش محور

برای تأیید صحت ادعاهای معین، سیستم‌های مبتنی بر دانش از روش بررسی واقعیت استفاده می‌کنند که در آن ادعای ارائه‌شده با اطلاعات به‌دست‌آمده از منابع خارجی بررسی می‌شود. روش‌های دستی راستی‌آزمایی (با استفاده از کارشناسان یا جمع‌سپاری (crowdsourcing)) و روش‌های خودکار بررسی واقعیت (با استفاده از هوش مصنوعی) در حال حاضر در دسترس‌اند.

الف. بررسی دستی حقایق: دو نوع حقیقت‌سنجی دستی وجود دارد: ۱. مبتنی بر متخصص و ۲. جمع‌سپاری. روش‌های مبتنی بر خبره، روش‌هایی هستند که بر اساس کارشناسان از راهبرد برون‌سپاری استفاده می‌کنند و با تکیه بر متخصصان انسانی که در زمینه‌های خاصی آموزش دیده‌اند، قضاوت‌های مؤثری انجام می‌دهند. هنگام استفاده از روش‌های جمع‌سپاری، ممکن است از «خرد جمعی» برای تأیید صحت اخبار استفاده شود.

ب. بررسی خودکار واقعیت: به‌طور کلی، دو مرحله برای فرآیند بررسی خودکار واقعیت وجود دارد: ۱. استخراج حقایق که مربوط به جمع‌آوری حقایق و ایجاد پایگاه دانش است؛ ۲. بررسی واقعیت که مربوط به تعیین است. صحت گزارش‌های خبری از طریق مقایسه آنها با اطلاعات موجود در پایگاه دانش با استفاده از منابع وب‌باز و پایگاه دانش/گراف بررسی می‌شود. البته تشخیص خودکار به‌کارگیری مسئله برانگیز تبدیل شده است.

۳. مبتنی بر سبک

اخبار نادرست ممکن است با استفاده از نوعی روش مبتنی بر سبک، که شبیه به رویکرد استفاده‌شده برای شناسایی اخبار نادرست مبتنی بر دانش است، شناسایی شود. در این روش، هدف نویسنده از فریب مخاطب با استفاده از این روش ارزیابی می‌شود، نه مشروعیت خود مطالب خبری. اغلب، ارائه‌دهندگان اخبار جعلی با تمایل به اعمال نفوذ بر گروه‌های بزرگی از مردم از طریق انتشار اطلاعات نادرست و گمراه‌کننده انگیزه دارند. روش‌های مبتنی بر سبک، در تشخیص اخبار جعلی، کیفیت سبک‌های نوشتاری را که کاربران واقعی را از افراد غیرعادی جدا می‌کند، نشان می‌دهد.

۴. مبتنی بر زبان‌شناسی

برای تمایز بین اطلاعات اخبار واقعی و جعلی می‌توان از ویژگی‌های زبانی و نیز عناصر نحوی و معنایی استفاده کرد. لحن، ادبیات نگارش و استفاده از واژگان، نحو، معناشناسی و سطوح متفاوت گفتمان‌شناسی هر فرد می‌تواند مدلی برای تشخیص اخبار نادرست باشد. البته در پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی محبوب که پیام‌ها مختصرند و در نتیجه، عناصر زبانی جمع‌آوری شده از آنها اغلب برای محاسبه و تحلیل الگوریتم‌های یادگیری ماشینی دقیق و کافی نیستند، ممکن است با مشکل مواجه شود. این الگوریتم‌ها همچنین نمی‌توانند بین اخبار جعلی که فقط از تصاویر یا ویدئوها تشکیل شده‌اند، به جای محتوای نوشتاری تمایز قائل شوند.

۵. مبتنی بر بصری

با توجه به این باور گسترده که مطالب بصری ممکن است اعتبار مقاله خبری را افزایش دهند تولیدکنندگان اخبار جعلی معمولاً از تصاویر گرافیکی بحث‌برانگیز برای جذب و گمراه‌کردن بازدیدکنندگان استفاده می‌کنند.

۶. مبتنی بر بافت اجتماعی

سه ویژگی مهم محیط اجتماعی شناسایی شده است: نمایه‌های کاربر، ارسال و پاسخ‌های کاربر و معماری شبکه. این، نمایشی بصری از چگونگی انتشار اخبار در طول زمان است و اطلاعات ارزشمندی برای تعیین اعتبار و موقعیت سیاسی اخبار ارائه می‌دهد. ترفندهای متعددی مبتنی بر زمینه برای شناسایی اخبار نادرست اخیراً بررسی شده است.

۷. مبتنی بر شبکه

برای شناسایی اخبار نادرست، تشخیص اخبار جعلی مبتنی بر شبکه، شبکه‌های اجتماعی مختلف مانند روابط، تویییت-ریتویییت و روابط بین نظرهارا می‌تواند بررسی کند و تشخیص دهد چه کسی اخبار نادرست را منتشر می‌کند، و ارتباطات بین پخش‌کنندگان، بازنشرکنندگان و نحوه انتشار اخبار جعلی در رسانه‌های اجتماعی چگونه است. در نتیجه علائق و شباهت‌های متقابل، کاربران ترجیح می‌دهند شبکه‌های متنوعی از پلتفرم‌های رسانه آنلاین را توسعه دهند که به عنوان مجاری برای انتشار اطلاعات عمل می‌کنند.

۸. مبتنی بر زمان

شایعات بارها پس از انتشار خبر اصلی دوباره ظاهر می‌شوند. مطالعه چرخه زندگی شایعات به درک این پدیده کمک می‌کند. شایعات تکراری در سطح پیام، دانش عمیقی از الگوهای انتشار شایعه در طول زمان را به دست می‌دهند.

۹. مبتنی بر اعتبار

بررسی از چندین منبع، کیفیت اخبار و سزاوار اعتماد بودن/ اعتبار هر ادعا، ناشر یا پخش‌کننده، و شاخص اعتبار آنها را مشخص می‌کند.

سیاست‌گذاری و تنظیم‌گری در اخبار جعلی

اتحادیه اروپا برای رسیدگی به نگرانی‌های فزاینده درباره اطلاعات غلط در اروپا جلساتی را در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ در بروکسل تشکیل داد که نتیجه‌اش صراحتاً یک جمله بود: در برابر اطلاعات نادرست مقرراتی اعمال نشود (Funke & Flamini, 2018). اما همه کشورهای مختلف جهان این رویه را دنبال نکرده‌اند. دیدگاه‌های مختلفی برای سیاست‌گذاری و تنظیم‌گری مقابله با اخبار جعلی وجود دارد که در ادامه به اقدامات برخی از کشورها اشاره می‌کنیم. جدول زیر از گزارش‌هایی استخراج شده که مؤسسه مطالعات رسانه‌ای پوینتر (Poynter for Media Studies) گردآوری کرده است.

جدول شماره ۱: سیاست‌گذاری و اقدامات کشورهای مختلف برای مقابله با اخبار جعلی

ردیف	نام کشور	اقدام	تمرکز
۱	استرالیا	کمپین سواد رسانه‌ای، کارگروه دولتی	کمپین سواد رسانه‌ای
۲	بلژیک	تشکیل گروه کارشناسی و کمپین سواد رسانه‌ای	مقابله با اخبار جعلی از طریق راه‌اندازی سایت
۳	کانادا	کمپین سواد رسانه‌ای، کارگروه دولتی	سواد رسانه‌ای، کمپین مقابله با اطلاعات نادرست
۴	چین	وضع قوانین سخت‌گیرانه، هر شایعه‌ای که «نظم اقتصادی و اجتماعی را تضعیف می‌کند» جرم‌انگاری تلقی می‌شود.	اختصاص اپلیکیشن متکی بر هوش مصنوعی برای شناسایی خودکار شایعات و دریافت گزارش کاربران
۵	دانمارک	کمپین سواد رسانه‌ای، کارگروه دولتی	کمپین سواد رسانه‌ای
۶	مصر	وضع قانون، تعلیق سایت، جریمه نقدی یا مسدود شدن کامل و دستگیری	هر حساب کاربری در رسانه‌های اجتماعی که بیش از ۵۰۰۰ دنبال‌کننده دارد رسانه تلقی می‌شود که می‌تواند به دلیل انتشار «جعلی» تحت پیگرد قانونی قرار گیرد.

ردیف	نام کشور	اقدام	تمرکز
۷	فرانسه	وضع قانون در زمان انتخابات (سه ماه قبل از رأی‌گیری)	مواجهه قانونی و مقابله با اطلاعات نادرست در زمان انتخابات
۸	آلمان	قانون: مهلت ۲۴ ساعته برای حذف، یا تا ۵۰ میلیون یورو جریمه (این قانون سازوکارهای اجرایی برای مبارزه با اطلاعات نادرست ندارد).	مقابله با سخنان مشوق عداوت و تنفر
۹	هندوستان	پایگاه داده، قانون پیشنهادی ایالت، اصلاح قانون پیشنهادی و قطع اینترنت	مقابله با اخبار جعلی
۱۰	اندونزی	ایجاد نیروهای ویژه دولتی، دستگیری و ردیابی سایت	مقابله با اخبار جعلی
۱۱	مالزی	ابتدا وضع قانون جریمه ۵۰۰ هزار رینگیت و سپس لغو قانون	مقابله با اخبار جعلی
۱۲	عمان	در صورتی که محرز شود عامدانه خبر جعلی منتشر می‌کرده است مجازات خواهد شد.	آموزش دولتی سواد رسانه‌ای و تهیه راهنما درباره چگونگی مقابله با اطلاعات نادرست
۱۳	روسیه	تصویب لایحه انتشار «اطلاعات ناموثق اجتماعی مهم» که می‌تواند «جان و سلامت عمومی را به خطر بیندازد، خطر نقض گسترده امنیت و نظم عمومی را افزایش دهد یا عملکرد زیرساخت‌های حمل و نقل، تأسیسات انرژی و ارتباطات و بانک‌ها را مختل کند» ممنوع و مستحق مجازات است.	مقابله با اطلاعات نادرست به ویژه در پیام تبلیغاتی انتخاباتی رگولاتور همچنین به سایت‌ها دستور داده است محتوایی را حذف کنند که «بی‌احترامی آشکار» به مقامات را نشان می‌دهد.

ردیف	نام کشور	اقدام	تمرکز
۱۴	عربستان سعودی	تهدیدهای دولتی: ماده ۶ مقررات جرائم مجازی عربستان سعودی مقرر می‌دارد که نقض «نظم عمومی، ارزش‌های مذهبی، اخلاق عمومی و حریم خصوصی» را جرم می‌داند.	مقابله با اخبار جعلی با توسل به تهدید
۱۵	ترکیه	وضع قانون مقابله با متخلفان در زمان بحران اقتصادی	مقابله با اخبار جعلی
۱۶	امارات متحده عربی	تهدیدهای دولتی و جریمه نقدی	مقابله با اخبار جعلی
۱۷	ایالات متحده آمریکا	قانون فدرال، شهادت‌های پلتفرم، گروه مشاوره ایالتی، قانون سواد رسانه‌ای دولتی، ارزیابی تهدیدها، طرح‌های سواد رسانه‌ای دولتی	مقابله با تبلیغات سیاسی، اطلاعات نادرست خارجی، اطلاعات نادرست عمومی، تقویت عمومی سواد رسانه‌ای
۱۸	سنگاپور	قانون انتشار اطلاعات نادرست برخط: انتشار «اظهارات خبرهای جعلی عمدی» در سنگاپور که «آرامش عمومی»، امنیت عمومی و روابط کشور با سایر کشورها را به خطر می‌اندازد غیرقانونی است. این قانون افرادی را که اطلاعات نادرست منتشر می‌کنند با جریمه‌های سنگین و حتی زندان مجازات می‌کند.	کمپین‌های سواد رسانه‌ای و تهیه کتابچه‌های آموزش و مشاوره شامل روش‌هایی درباره چگونگی پاسخ به دروغ‌های برخط و تهدیدهای مشابه در فضای مجازی

با مشاهده و بررسی کشورهای فوق می‌توان رویه دولت‌های مختلف را در مقابله با اخبار جعلی این‌گونه جمع‌بندی کرد:

۱. کشورهایی که قوانین سخت‌گیرانه اعمال کرده‌اند.
 ۲. کشورهایی که قوانین را تصویب کرده‌اند، ولی سخت‌گیری یا اجرایی نمی‌کنند.
 ۳. کشورهایی که قوانینی را وضع کرده‌اند و با متخلفان مقابله قانونی می‌کنند.
 ۴. کشورهایی که با قوانین سابق رسانه‌ای و مطبوعات، فضای آنلاین را تطبیق داده‌اند.
- به عبارتی می‌توان گفت دولت‌ها در سراسر جهان راجع به شیوع اخبار جعلی حساس‌اند و هر کدام از دولت‌ها بسته به ضعف‌های کشورشان برای آن جرم‌انگاری کرده‌اند. مثلاً در برخی کشورها، جرم خبر جعلی، صرفاً در ایام انتخابات است یا جرم تلقی شدن خبر جعلی در اثبات عمدی بودن یا تهدید علیه منافع عمومی کشور در نظر گرفته شده است.

یافته‌های تحقیق

در این پژوهش سامانه‌های راستی‌آزمایی را بررسی کردیم. این قبیل سایت‌ها، واکنش سریع به اعلام موضع درباره اخبار شبهه‌انگیز ندارند و به زمان کافی برای بررسی‌ها و یافتن مستندات و شواهد نیاز دارند. ضعف مهم دیگر این است که با حجم عظیم اطلاعات موجود در انواع مختلف رسانه‌های اجتماعی به خوبی نمی‌توانند کار کنند و آنها را پوشش دهند. البته این ضعف به پلتفرم‌ها نیز برمی‌گردد. به زبان فارسی هم سایت‌های مختلفی وجود دارد که به راستی‌آزمایی مشغول‌اند، از خبرگزاری‌های مختلف گرفته تا سایت‌های واقعیت‌سنج همچون فکت‌نامه و فکت‌یار که بیشتر فعالیتشان به بررسی دستی معطوف می‌شود. سایت‌های واقعیت‌سنج در حال پیشرفت‌اند. تعدادشان رو به فزونی است و به راحتی در دسترس‌اند. مثلاً اتحادیه اروپا، افزونه واقعیت‌سنجی را برای مرورگر گوگل کروم به نام InVID طراحی کرده است که با مشاهده فیلم یا عکس در سایت یا رسانه

اجتماعی و رایت‌کلیک امکان بررسی صحت خبر و راستی‌آزمایی‌اش وجود دارد که از هوش مصنوعی بهره می‌گیرد.

بخش دیگر این پژوهش به راه‌های شناسایی و کاهش اطلاعات نادرست و روش‌های پیشرفته در تشخیص و مقابله با اخبار جعلی اختصاص داشت. هیچ منبعی مانند منابع مستقل و آزاد یا مرجعیت غیردولتی بی‌طرف نمی‌تواند راستی‌آزمایی اخبار را به خوبی انجام دهد. زیرا این مجموعه‌ها، می‌توانند با وابسته نبودنشان، اعتماد مردم را به خود جلب کنند. در این مقاله مدلی جامع از روش‌های استفاده‌شده و رایج در پژوهش‌های مختلف برای مقابله با اخبار جعلی آورده شده است. بر اساس نتایج به دست آمده مشترک از پژوهش‌های مختلف، حقیقت‌سنجی محتوا و خبرها به شیوه جمع‌سپاری نسبت به راستی‌آزمایی‌ای که متخصصان انجام می‌دهند موثرتر است، در عین حال مدیریتش دشوارتر است. بنابراین، جمع‌سپاری، که نوعی برون‌سپاری به راستی‌آزمایان مستقل غیرسازمانی است می‌تواند گزینه‌ای آرمانی برای راستی‌آزمایی باشد.

بخش پایانی این پژوهش به بررسی مقایسه‌ای عملکرد دولت‌ها و کشورها در زمینه سیاست‌گذاری و اقدامات عملی در زمینه مقابله با اخبار جعلی اختصاص داشت. چنان‌که در جدول شماره یک این مقاله نشان داده شد، می‌بینیم که کشورهای توسعه‌یافته تمایل بیشتری به آموزش شهروندان و برگزاری کمپین‌های سواد رسانه‌ای دارند، در حالی که کشورهای در حال توسعه، قانون سخت‌گیرانه مجازات و دستگیری و جرائم نقدی را در دستور کارشان قرار داده‌اند.

جمع‌بندی

اخبار جعلی می‌تواند کاملاً بر نگرش و باورهایمان تأثیر بگذارد، نگرش ما را به شخص، سازمان و دولت بدبینانه کند یا تغییر دهد. همچنین، می‌تواند بر رفتار واقعی ما تأثیرگذار

باشد و در مواجهه با برخی مسائل جاری، آن را تغییر دهد. امروزه هوش مصنوعی با بهره‌گیری از یادگیری عمیق و یادگیری ماشینی برای تشخیص اخبار صحیح از اخبار جعلی در دسترس قرار گرفته، و دخالت انسان به دلیل سوگیری یا همه‌جانبه‌نبودن، کمتر از قبل شده است.

اینکه برخی رسانه‌های غیرمستقل و وابسته دولتی یا نیمه‌دولتی در کشور، بخش مربوط به کنترل صحت و درستی خبر را در پایگاه خبری‌شان ایجاد کرده‌اند در گام اول می‌تواند امر مبارکی باشد، ولی وابستگی سازمانی و جناحی این رسانه‌ها، مانع از بی‌طرفی آنها می‌شود. لذا پیشنهاد می‌کنیم زمینه‌هایی فراهم شود تا بخش خصوصی و آزادکاران (Freelancers) به صورت فردی یا جمعی، در قالب جمع‌سپاری، بتوانند با عنوان شغلی «راستی‌آزما» فعالیت کنند. فعالیت این بخش‌ها باید غیردولتی باشد و صرفاً با کمک مالی و حمایت مردمی ادامه فعالیت دهند. لذا به‌کارگیری شیوه جمع‌سپاری در رسانه‌های مختلف و مراکز مختلف راستی‌آزمایی توصیه می‌شود.

پیشنهاد دیگر، آگاهی‌بخشی به رشته‌های فنی مرتبط با کامپیوتر و فناوری اطلاعات و همچنین اطلاع‌رسانی به شرکت‌های دانش‌بنیان در این زمینه است که به موضوع راستی‌آزمایی ورود کنند و با همکاری متخصصان ارتباطات، رسانه و روابط عمومی و با بهره‌گیری از جدیدترین فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی و یادگیری عمیق در عرصه تشخیص اخبار جعلی به شیوه خودکار مبادرت ورزند.

هم‌زمان با توسعه فناوری‌های جدید ارتباطی و اشتیاق مردم به استفاده از رسانه‌های اجتماعی به جای سایت‌های خبری و خبرگزاری‌ها و همچنین رسانه‌های جمعی، لازم است دست‌اندرکاران پلتفرم‌های بومی داخلی که بیشتر در عرصه پیام‌رسانی موبایلی فعالیت دارند در ایجاد قابلیت‌های راستی‌آزمایی محتوا و خبرها اقدام کنند.

منابع

سلطانی فر، محمد؛ سلیمی، مریم؛ فلسفی، سید غلام‌رضا (۲۰۱۷). «اخبار جعلی و مهارت‌های مقابله با آن»، در: رسانه، دوره ۲۸، ش ۳ (۱۰۸)، ص ۴۳-۷۰.

محمدی، سید علی‌رضا (۲۰۱۸). «منابع و مطالب پیرامون «درستی سنجی» یا «فکت چکینگ»»، در: <https://discuss.tp4.ir/t/topic/623> (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۱/۰۹/۱۰).

Ali, I.; Ayub, M. N. B.; Shivakumara, P.; Noor, N. F. B. M. (2022). "Fake News Detection Techniques on Social Media: A Survey", *Wireless Communications and Mobile Computing*.

Alonso, M. A.; Vilares, D.; Gómez-Rodríguez, C.; Vilares, J. (2021). "Sentiment Analysis for Fake News Detection", in: *Electron*, Vol. 10, No. 11, pp. 1-32.

Chauhan, T.; Palivela, H. (2021). "Optimization and Improvement of Fake News Detection Using Deep Learning Approaches for Societal Benefit", in: *International Journal of Information Management Data Insights*, Vol. 1, No. 2, pp. 1-11.

Drobnic Holan, Angie (2018). "The Principles of the Truth-O-Meter: PolitiFact's Methodology for Independent Fact-Checking", available at: <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i> (8 January 2023).

Drutman, Lee (2020). "Fact-Checking Misinformation Can Work. But It Might Not Be Enough", available at: <https://fivethirtyeight.com/features/why-twitters-fact-check-of-trump-might-not-be-enough-to-combat-misinformation/> (8 January 2023).

Funke, Daniel; Flamini, Daniela (2018). "A Guide to anti-misinformation Actions around the World", available at: <https://www.poynter.org/ifcn/anti-misinformation-actions> (8 January 2023).

<https://en.wikipedia.org>

Mohammadi, Seyed Alireza (2018). "Resources and materials about "validation" or "fact checking", in: <https://discuss.tp4.ir/t/topic/623> (access date: 1 - 12 - 2022) (In Persian).

Soltanifar, M., Salimi, Maryam, Falsafi, Q. (2017). Fake News and Skills of Fighting Them. *Rasaneh*, 28(3), 43-69 (In Persian).